

Kadotetun järje

Punaisten vankileireillä valtio kadotti oikeudentuntonsa, kirkko laupeudentajunsa ja vankeja ”sivistävät” kasvatusjohtajat otteensa todellisuudesta.

Teksti **Risto Lindstedt**

”**V**astustus on toivoton”, julistettiin **Mannerheimin** nimissä Tampereella levitetystä lentolehtisestä huhtikuussa 1918. ”Nostakaa valkoinen lippu ja antautukaa. Kylliksi on kansalaisverta vuodatettu. Me emme tapa niin kuin punaiset vankejamme. Lähettäkää edustajanne valkoisen lipun kanssa.”

Punaisten tiesivät vastustuksen toivottomaksi, mutta kukaan ei silloin vielä tiennyt, miten toivottomaksi elämä muuttuisi vankileireillä. Valkoinen lippu nousi Tampereen taistelujen päättymisen merkinä Pyynikin näköalatorniin ja kaupungissa otettiin 6. huhtikuuta arviolta 11 000 punaista vangiksi. Tampereen antautuminen oli ratkaiseva käänne.

Eri puolilla maata oli jo maaliskuun alussa ollut arviolta lähes 4 000 punavankia säilössä kaikissa mahdollisissa tiloissa kirkoista mankelihuoneisiin. Se oli alku katastrofille. Vankikysymystä ei ollut ennalta mietitty. Kevään aikana koko ajan pahemmin ruuhkautuvaa sumaa ei haluttu purkaa, koska kaikki punaiset piti saada tutkituiksi ja tuomituiksi.

Osa punavangeista oli jo vaarallisuusluokiteltu ”omantunnon tarkkuudella” ja teloitettu ennen kuin valtiorikos oikeudet kesällä aloittivat työnsä. Niitä pyörittämään tarvittiin yli tuhat lakimiestä, lähes kaikki suomalaiset juristit.

Alkukesästä pienemmät leirit suljettiin ja härkävaunuihin ahdetut vangit sumputettiin suuremmille leireille, joita oli lopulta 13. ▶

© SEPPO RUSTANLIIKSEN ARKISTO

n kesä 1918

■ Kuopion leirillä olosuhteet huononiivat ratkaisevasti kesän edetessä.

■ **Nälkä, sairaudet ja huomisen pelko tekivät vankileireistä suuria apatiakeskuksia. Kuva on Suomenlinnasta.**

© SEPPO RUSTANIKSEN ARKISTO

■ **Hannes Sjöblom oli aloittanut pappistyön-
sä Yhdysvalloissa. 44-
vuotiaana hän vastasi
Kasvatusosaston pääl-
likkönä suomalaisten
punavankien sivistämi-
sestä vankileireillä.**

© SOTAMUSEO

Mannerheim oli anonut ja saanut eron toukokuussa 1918. Ylipäällikön lähdeyttä välittömästi Tukholmaan eivät sen paremmin senaatti kuin armeijakaan halunneet kunniaa leirien perustamisesta. Kumpikaan ei myöskään puuttunut toistensa tekemisiin. Vaikka olot leireillä huonontuivat kaiken aikaa, senaatti kiisti ongelmat eikä katsonut asiakseen puuttua vankien huoltoon.

Kirkko oli kantansa kiinni lyönyt. Arkkipiispa **Gustaf Johanssonin** mielestä kaikki Jumalan kieltäjät pitäisi tappaa ja piispa **Otto Colliander** julisti, että työväestö oli kapinointinsa takia ”Jumalan kirouksen alainen ja jätettävä Saatanan haltuun”.

Valtion ja kirkon liitto oli hurskas ja irvakas.

Sivistystä juuria myöden

Suojeluskuntapiirien ja päämajan joukkojen katto-organisaatioksi oli huhtikuussa luotu Valloitetujen alueiden turvaamisosasto, VATO. Yksi sen neljästä jaostosta oli Sotavankilaitos, joka oli saatu organisoituksi 15. toukokuuta mennessä.

Sotavankilaitos jaettiin kuuteen osastoon, joista yksi oli Kasvatusosasto. Sen tehtävänä oli vankien henkinen ja hengellinen huolto. Osaston johtajaksi valittiin kirkkoherra **Hannes Sjöblom**. Hän oli ollut Amerikassa merimies- ja siirtolaispappina ja muuttanut perheineen 1901 Kiinaan Shanghaihin lähetystyöhön. Suomeen hän oli palannut toistaiseksi viimeisen kerran 1915.

Sjöblomin alaisuudessa papit toimivat kasvatusjohtajina kaikilla suuremmilla leireillä. Kirkolla ei ollut tekemistä Kasvatusosaston kanssa eikä se myöntänyt osastolle rahaa anomuksista huolimatta. Kasvatusjohtajina työskentelevät papit olivat virkavapaalla ja toimivat yksityishenkilöinä. Puolet keski-ikältään kolmekymppisistä kasvattajista oli jo ollut sotapappeina. Näiden osastojen toiminnasta on tähän mennessä kerrottu hyvin vähän.

Hannes Sjöblomin käsitys oikeasta ja väärästä oli niin kirkas, kova ja selkeä, ettei sitä kristillinen myötätunto pystynyt häiritsemään.

Kirjoittaessaan punakaartilaisperheiden auttamisesta *Uuden Suomettaren* yleisönosastossa 1. toukokuuta 1918 Sjöblom puuttui myös tuomioihin, joiden on ”tapahduttava niin, että oikeuden – sanoisinko pyhyden – lait näyttäivät meille kaikille ijaisyysluonnettaan, niin että kaikki ymmärtävät, ettei tahdottu mitään oksia katkoa, vaan tahdottiin juuretkin repiä ylös”.

Sjöblom koki olevansa isänmaan asialla. Kasvatusosaston tavoitteena oli punavankien ”sivistäminen” ja sivistäminen taas tarkoitti yksiselitteisesti sosialismin lopullista kitkemistä koko maasta.

Punavankileirit 1918 – suomalainen murhenäytelmä -kirjassa VTM **Tuulikki Pekkalainen** muistuttaa, että kirkkoherra Sjöblomilla oli idealistinen käsitys siitä, että hän pystyi hallitsemaan kaikki eteensä tu-

levat ongelmat. Sjöblom oli ollut lähetyssaarnaajana ja hänellä oli kokemusta opetustyöstä kiinalaisten parissa. Vankileirien todellisuus poikkesi kuitenkin kiinalaisten kristillistämisestä.

Sjöblomin kasvatustyön tavoitteena oli ”palauttaa väärään johdetut miehet kunnioittamaan Jumalaa, rakastamaan kotia ja synnyinmaata”. Uskonnollisen opetuksen lisäksi kasvatusohjelmaan kuului hengellisten laulujen lisäksi ”hyvien” kansanlaulujen harjoittelu sekä voimistelu.

Vankileirien urheilutoimintaa kehittäli **Lauri ”Tahko” Pihkala**, jolle ”todellinen, voimisteluun perustuva terveydenhoito on paras rodunjalostuskeino”. Pihkala ilmoitti myös olevansa ”vallan taipuvainen erottamaan kilpailukentiltä niin ruumiillisesti kuin henkisestikin ala-arvoiset henkilöt”.

Helvetin esipihalla

Kasvatusjohtajat kenttäpapin vihreissä puvuissaan valkoisine ristinmerkkeineen edustivat vangeille voittajia. Kirkko ja sosialismi olivat kaksi toisiaan hylkivää, kohtamatonta todellisuutta. Vangit olisivat epäroimättä vaihtaneet jokaisen *Raamatun* sivalluksen palaan leipää, isänmaa tarkoitti lähinnä optiota joukkohautaan, eikä nälän ja punataudin riuduttama ruumis erityisemmin kaivannut urheiluponnistuksia ja kansanlauluja.

Riihimäkeläinen **J. Maunonen** oli vankileireillä Viipurissa:

”Kaiken tämän kurjuuden keskellä oli vielä kirkkokin järjestetty, joskaan se ei kyennyt kenessäkään hartautta herättämään. Papi kävivät myöskin murjusta murjuun veisamalla ja puhumassa siitä suuresta synnistä minkä me olimme tehneet, mutta lupasi kuitenkin armon jos sitä korkeudesta rukoilemme. Kuunneltuamme tätäkin puhetta, kun jo oli tiedossa ne hirmutyöt, mitä joka yö sorakuopilla toimitettiin niin tällainen armosanoma tympäisi enemmän kuin lohdutti.”

Kasvatusjohtajille työ muuttui nopeasti henkiseksi painajaiseksi, kärsimystä ei voinut olla näkemättä eikä sitä voinut paeta minkäänlaisten selitysten suojiin. Hennalan leirin kasvatusjohtaja **Yrjö Alanen** kirjoitti esimiehelleen Sjöblomille jo 23. kesäkuuta: ”Tämä vankileirilaitos on oikea helvetin esipiha – niin täyteen sullottua kärsimystä, ihmisen rääkkäystä, surua ja katkeruutta – vapautetuksi määrätty vangit kuolevat ennen kuin ehtivät saada määräyksen.”

Todennäköisesti juuri Alanen turvautui äärimmäiseen keinoon kohdatessaan yhdeksän kuolemaan tuomittua Hennalan leirillä. Hän toi miehille lautasellisen öylätettä ja puoli litraa viiniä. Jossain vaiheessa lautanen kaatui lattialle, mistä miehet söivät loputkin. Pappi toi lisää öylättä, ja vedellä jatkettu viini muuttui marjavedeksi.

Aapeli Heikkilä muisteli 1960-luvulla tapahtumia kasarmi 24:ssä. ”Pappi vakuutti vaan höpisten, että ne on Kristuksen Jeesuksen ruumista ja verta. Mitä me siitä höpimisestä. Meille oli pääasia että jotakin saimme.”

Rippikoulua ja esitelmiä

Sjöblomin teoreettiseen näkemykseen vankileirien todellisuuden hallitsemisesta liittyi vaatimus viikoittaisista raporteista. Jopa niin tarkoista, että liitteeksi vaadittiin kartat, joista selviäisi missä pisteissä kasvatusjohtajat apulaisineen olivat toimineet.

Oulun leirillä aamu oli ollut rippikoulua kello 8–10. (Se oli alkanut heinäkuun ensimmäisellä viikolla ja kolme vankia konfirmoitiin 10. elokuuta.) Kello 10–11 oli kansliatunti, jonka jälkeen kasvatusjohtaja apulaisineen liikkui leirissä ja sairaalassa puhuttelemassa vankeja. Illalla klo 19–20 oli ohjelmassa esitelmiä, urheilua ja laulua.

Raportit olivat enemmänkin kertomuksia hyvistä aikeista. Työn tuloksista ei ollut juuri kerrottavaa. Suurin osa kasvatusjohtajien ja heidän apulaistensa ajasta kului kirjesensuurin hoitamisessa. Myös työleirille lähetettyjen vankien henkinen huolto oli heidän vastuullaan.

Leiri-kirjaa kirjoittaessaan Pekkala törmäsi kolminkertaiseen sensuuriin. Vankien saapuva ja lähtevä posti tarkastettiin, tietojen levittäminen estettiin ja ”vaaralli-

Tarjolla oli reipasta laulantaa ja voimistelua.

nen” tieto poistettiin. Sallittua oli vain selainen tieto, josta oli hyötyä Jumalan valtakunnan työssä.

Henkilökohtaisia harmoja välttääkseen leirien henkilökunta taas valitsi itsesensuurin ”ei näe, ei kuule, ei puhu”-metodin. Kolmanneksi leirejä kohtaan harrastettiin myös yhteisön sisäistä sensuuria, jolla suojeltiin valtarakenteita. Mannerheimin määräyksellä oli leirien arvosteleminen kielletty jo keväästä lähtien, mikä johti virallistenkin asiakirjojen somisteluun.

Pienemmistä leireistä Mikkelissä oltiin kulttuuripitoisesti aktiivisia. Esitelmiä oli pidetty elokuussa muun muassa **Johannes Kastajasta, Aleksis Kivistä**, kansanopistoista, Raamatun lukemisesta, **Franklinista ja Washingtonista**, Suomen kirkosta 1500- ja 1600-luvulla, **Lutherista, Topeliuksesta, Kauppi-Heikistä ja Sauluksesta**.

Esitelmien tavoitteena oli saada vangit ”ymmärtämään henki-elämän itsenäisyy-

Kolmetoista leiriä

 Punaisten vankileirit kesitettiin kesän 1918 aikana 13 paikkakunnalle. Vankeja oli yli 80 000.

Leiripaikkakuntia olivat Helsinki (Katajanokka, Suomenlinna, Santahamina, Iso Mjölö), Lahti (Hennala), Hämeenlinna, Kuopio, Lappeenranta, Mikkeli, Oulu, Riihimäki, Tammisaari, Tampere, Turku, Vaasa ja Viipuri (Markovilla, Paraatikenttä, Keskuskasarmi, Keisarikatu).

Vangeista suurin osa oli nuoria, köyhiä ja kouluttamattomia. Valtiorikosoikeuksissa tuomituista alaikäisiä (alle 21-vuotiaita) oli lähes 29 prosenttia, 21–30-vuotiaita 34 prosenttia ja sitä vanhempia lähes 40 prosenttia. Naisista lähes 50 prosenttia oli alaikäisiä.

Leireillä menehtyi 12 000–14 000 vankia. Heistä lähes tuhat oli lapsia ja nuoria 1900 tai sen jälkeen syntyneitä. Naisia leirillä kuoli 848. ■

samoin kuin Jumalan, isänmaan ja kodin arvo”.

Vangeille rauhaantumista

Kasvatustyöntekijät kokoontuivat kesän 1918 aikana neljästi, viimeisen kerran Kuopiossa 23. elokuuta.

Ensimmäisessä tapaamisessa Helsingissä 13. kesäkuuta oli vedetty linjaa. Terveiden vankien piti osallistua jumalanpalveluksiin, saarnojen piti olla lyhyitä eivätkä ne saaneet ärsyttää, ”kuitenkaan ei ole totuuden suola pois heitettävä”. Vangit tarvitsivat ”mielen rauhaantumista”. Sitä voitiin edesauttaa erottamalla kiihottavat henkilöt toisistaan, samoin tuli pitää erillään kaupunkilais- ja maalaisvangit. Alle 18-vuotiaat oli hyvä pitää erillään vanhemmista vangeista.

Kasvatustyöntekijöiden tapaamisista tehdyt pöytäkirjat läpikäynyt Tuulikki Pekkalanen kirjoittaa: ”Yhdessä näistä kesän 1918 aikana pidetyistä kasvatustyöntekijöiden yhteisistä kokouksista ei käsitelty lasten asioita, ei heidän ongelmiaan, olosuhteitaan ja kuolemaansa, kuten ei muitakaan sellaisia vakavia aiheita, joihin olisi pitänyt mahdollisesti ottaa kantaa ja tehdä julkilausuma.”

Sotavankilaitos oli perustettu vain siksi ajaksi, kunnes vangit on tutkittu, vapautettu tai tuomittu. Leirit muuttuivat 15. syyskuuta pakkotyölaitoksiksi ja vangeista tuli siviilivankeja.

VHH oli valmis ottamaan palvelukseen osan sotavankileirien virkamiehistä ja vartijoista, kasvatustyöntekijöitäkin sen verran kun oli virkoja. Sjöblomille ei tarjottu jatkomahtoisuutta. Hänen työtään jatkoi, nyt kasvatusasiain tarkastajan tittelillä, pastori **Paavo Mustala**.

Pakkotyölaitosten toimintaa suunniteltaessa vankien kasvatus oli vain lyhyesti esillä. Jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä järjestettäisiin vain kerran viikossa, kouluopetuksen järjestämistä korostettiin.

Sjöblom oli suunnitellut kokoavansa kasvatustyötä käsittelevän kirjan. Käsikirjoitusta tai edes sen osia ei ole löytynyt.

Sjöblom, joka veljiensä kanssa 1919 vaihtoi sukunimensä Keijolaksi, palasi takaisin Kiinaan. Vaimo ja lapset jäivät Suomeen, mukaan lähti perheen kotiapulainen. Keijola toimi 1930-luvulla liikemiehenä yrittäen luoda vientiä Kiinan ja Suomen välille. Yritykset päättyivät toisen maailmansodan syttymiseen.

Varaton ja yksinäinen Hannes Keijola kuoli Shanghaissa 2. joulukuuta 1944 punatautiin. **SK**

Jutun lähteenä on käytetty Tuulikki Pekkalanen ja Seppo Rustaniuksen teosta Punavankileirit – suomalainen murhenäytelmä 1918 (Tammimi 2007), joka julkaistaan 18. syyskuuta.